

מועצה אזורית
עמק-זרעאל

ת.ד. 90000 עפולה 1812003 טל. 04-6520111
כתובתנו באינטרנט: www.eyz.org.il

חוברת הדרכה

יום הזיכרון לשואה ולגבורה

תשע"ה

רקע ליום השואה

רקע היסטורי- שואת יהודי אירופה 1933-1945 (מתוך משרד החינוך)

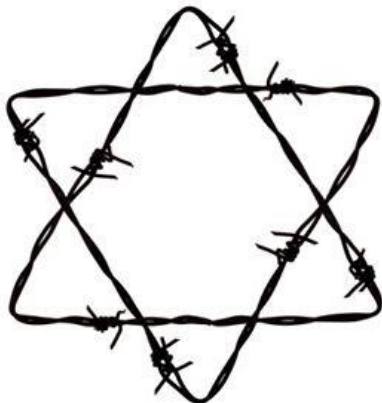
בשואה התחולל רצח שיטתי של כל אדם ממוצא יהודי ללא הבחנה, תוך כדי תעמולה אנטי-יהודית מרושעת. ביסודה של השואה מונחת האנטישמיות המודרנית, שהיא גלגולה החדש של שנאת היהודים. זו נודעה בגילוייה הספרותיים והחברתיים עוד בתקופות קדומות וטופחה בימי הביניים על ידי הכנסייה. האנטישמיות המודרנית הגרמנית הושתתה על תורת הגזע והכריזה על היהודים כעל "תת אדם" בניגוד לגזע ה"ארי" העליון. דמות היהודי הוצג כטפיל וכגורם עיקרי לכל צרותיה של גרמניה. לגרמניה היו בעיות חמורות לאחר מלחמת העולם הראשונה. הרפובליקה הויימרית שקמה על חורבות גרמניה המובסת, איבדה שטחים כמעל בכל גבולותיה, הייתה נתונה, בייחוד בתחום הצבאי, בפיקוח בעלות הברית המנצחות, וחויבה לשלם פיצויים גדולים שהכבידו מאוד על שיקום המשק. האינפלציה הדוהרת ואי הביטחון הכלכלי הוחמרו עוד יותר עם פרוץ המשבר הכלכלי העולמי ב-1929 שהתחיל ב"יום שישי השחור" בבורסה של ניו-יורק וגרף בהדרגה את של שוקי העולם. בינואר 1932 הגיעה גרמניה למספר שיא של מובטלים. התעשייה שותקה ושקעה בחובות. בתנאים אלו הקים אדולף היטלר את המפלגה הנאציונאל-סוציאליסטית (המניפסט שלה - ספרו "מיין קאמף" - מלחמתנו", נתן לגיטימציה להשמדת היהודים). עם עלייתו של היטלר באופן דמוקרטי לשלטון ב-1933, החלה מדיניות רדיפת היהודים בגרמניה.

ביתן לחלק את שואת יהודי אירופה ומדיניות ההשמדה הנאצית ל-4 תקופות:

- 1. 1933-1939 -** בתקופה זו הייתה מטרתם של הנאצים "לטהר" את גרמניה מיהודים, בעשותם את חייהם לבלתי נסבלים הכריחו הגרמנים את היהודים להגר. היהודים סולקו מציבור האזרחים, מן המנהל הציבורי, מן המקצועות החופשיים ומחיי הרוח והאומנות. הנאצים חקרו חקיקה אנטי-יהודית ובראשה חוקי נירנברג - הפרדת הגזע היהודי מהגזע הארי (1935). בסוף 1938 יום השלטון ליל פרעות ביהודים, הידוע בכינוי "ליל הבדולח" ונתן את האות לכך שדמם של היהודים מותר. עם סיפוח אוסטריה ב-1938 הושווה גורל היהודים בתחומה לזה של יהודי גרמניה.
- 2. 1939-1941 -** השנאה הקיצונית ליהודים, שהייתה טבועה באידיאולוגיה הנאצית התחזקה עוד יותר עם פרוץ מלחמת העולם השנייה, וככל שהנאצים כבשו עוד שטחים באירופה נפלו אוכלוסיות יהודיות נוספות לידיהם: יהודי פולין, אוקראינה, איטליה, צרפת, בלגיה, הולנד ועוד. היהודים רוכזו במחנות ריכוז והוטלו עליהם עבודות כפייה, גטאות הוקמו בפולין ואר כן גם בברית המועצות ובארצות הבלטיות כדי לבדוד את היהודים. הם מתו בהמוניהם הן בגטאות והן במחנות בגלל התנאים הפיזיים הנוראים, העבודה הקשה, הרעב והמחלות.
- 3. יוני 1941 עד סתיו 1943 -** בתקופה זו ניסו הנאצים להוציא לפועל את "הפתרון הסופי של בעיית היהודים". הוועידת וואנזה (1942) הוחלט על מדיניות השמדה רשמית. הוקמו יחידות השמדה - ואלו נעו אחרי הצבא ורצחו את האוכלוסייה היהודית בארצות שנכבשו על ידי הנאצים. קהילות יהודיות

שלמות נכחדו. מחנות הריכוז, שהוקמו בגרמניה זמן קצר לאחר עליית הנאצים לשלטון, הפכו עתה למחנות השמדה שהכחידו מאות אלפי יהודים בתאי הגזים. (בין המחנות: אושוויץ, חלמנו, ברגן-בלזן, סוביבור, טרבלינקה ומיידנק).

4. 1943 עד מאי 1945 - בראשית 1943 הסתמן מפנה במהלך המלחמה. החלה התערערות הייריך השלישיי עד להתמוטטות המוחלטת ולכניעתו (7.5.1945). אולם גם במצב זה המשיכו הנאצים בהשמדת שרידי היהודים באחרוני הגטאות ובמחנות הריכוז וההשמדה שנותרו בשליטתם. עם התקדמות הצבא הסובייטי מערבה הזדרזו הנאצים לחסל את הגטאות ומחנות העבודה האחרונים והתאמצו לטשטש את עקבות פשעיהם. בסתיו 1944 הוחל פינוי עצירי אושוויץ, ובינואר 1945 ציווה הימלר לפנות (במסע רגלי) את כל המחנות שצבאות בעלות הברית המתקדמים התקרבו אליהם. ב"מצעד המוות" הזה נספו עוד עשרות אלפי יהודים. בשואה נספו כשישה מיליון יהודים: גברים, נשים וילדים. יש לציין שהצלחת הנאצים במלאכת ההשמדה לא הייתה כה טוטאלית לולא שיתוף הפעולה של אוכלוסיות מסוימות בארצות הכבושות לעומת זאת, היו מקרים של משטרים ובודדים שהגנו על היהודים, ואף מבצעי הצלה מופלאים, כמו במקרה של דנמרק, שהבריחה את כל יהודייה בלילה אחד לשוודיה הניטרלית. רבים שאלו אחרי המלחמה מדוע הלכו היהודים כ"צאן לטבח". אלה מתעלמים מגילויים רבים של התנגדות בקרב היהודים, החל מלוחמה יהודית פריטיזנית ביערות מזרח-אירופה, השתתפות במחתרות בארצות מערב-אירופה, וכלה במרידות במחנות הריכוז ובגטאות הידוע בהם הוא מרד גטו ורשה. אין ספק שהשואה זירזה את הקמת מדינת ישראל. לאור האסון הנורא שפקד את יהדות אירופה השתכנעו רבים מאומות העולם כי הקמת מדינה יהודית היא הערובה היחידה נגד הישנותה של השואה. עם סיום המלחמה וכניעתה של גרמניה ללא-תנאי, הוקמו בתי דין צבאיים בינלאומיים (הידוע בהם בנירנברג), כדי לשפוט ולהעניש את הנאצים על פשעיהם נגד היהודים ונגד האנושות.

ילדים בשואה

"כמיליון וחצי ילדים ניספו בשואה. ילדים שלא זכו להגיע לבגרות ולהגשים את זכותם לחיות, לחלום חלומות, לאהוב, לשחק ולצחוק. גורלו של הילד היהודי בשואה, אם בגטאות, אם ביערות ואם במחנות, היה אכזרי וקשה במיוחד. הוריו ומשפחתו הקרובה לא יכלו להעניק לו את הביטחון וההגנה שכל הורה מבקש להעניק לילדו. הילד הקטן לא זכר את החיים שמחוץ לחומה, לא זכה לראות שדה פתוח, עץ מלבלב, אגם מים ובעלי חיים. לא שמע סיפור ולא צלילי שיר הנושאים עימם צהלה ותקווה. הילד והילדה לא הבינו מדוע כולם מתהלכים קודרים, מדוע הכול אסור ומדוע כל בקשותיהם ותחנוניהם נענים ב"איין" ו"לא"...מדוע קר כל כך והרעב אינו מרפה." דוד רובינוביץ, ילד מכפר ליד קילצה שבפולין, עוד הספיק לכתוב ביומנו באוגוסט 1940: "במשך ימי המלחמה אני לומד בעצמי בבית כאשר אני נזכר שהלכתי לבית הספר בא לי לבכות" ילדי הגטאות והמחנות, ככל הילדים, ידעו שעות של עליצות, שובבות ומשחק. די היה בהפוגה הקצרה מרעב וממתח ומיד נשמע צחוק צוהל, פרצו קטטות והתגלגלו כדורים עשויים סחבות בד, ובפינות החדרים הצפופים ליטפו ילדות את בובותיהן וסיפרו להן סיפורים על בגדים מהודרים וורדים פורחים בגני ערים בעולם הגדול. יש שילדי הגטו היו לאנשים קטנים שאזרו יוזמה ואומץ, ונטלו חלק במאבק על החיים. בקבוצות או בתור יחידים ניסו ילדים לשרוד, אך הגיעו ימים שהיד הרוצחת רדפה והשיגה כל יהודי. ילדים שלא צלחו לעבודות כפייה היו הטרף הראשון. במשלוחים הרבים שכונו אל מחנות המוות היו רכבות של ילדים- ילדים מלודז', ילדים מפריז וילדים ממקומות אחרים. על אף פעולתה הבלתי נלאית של מכונת ההשמדה סביבם, הצליחו אלפי ילדים להינצל. ילדים שמצאו מחסה בבתיים של אנשים בעלי מצפון ומוסר, או אומצו בידיהם. ילדים שהוחבאו במנזרים, ששרדו יחידים ביערות ובכפרים, נרדפים ומשוטטים כחיות בר. ילדים נאלצו לשבת בדממה ארוכה מבלי שיוכלו להוציא מפיהם לא קול צחוק ולא קול בכי חודשים ארוכים. לילדים אלה ששרדו הייתה השיבה לזהותם היהודית, לחברה ולאמונה בחיים ובאדם רצופה פחדים ומשברים. אך ילדים רבים, רבים כל כך, נחרץ גורלם ולא נשאר איש שיבכה את מותם, ולא נותר זכר לחייהם ולמותם.

תנועות הנוער בשואה

קריסתן של מערכות ההנהגה המסורתיות, הקהילתיות והפוליטיות, הביאו לכך שלצד הייזדנרטים" הפכו תנועות הנוער היהודיות במקרים רבים לגורם משמעותי בין יהודי אירופה תחת המשטר הנאצי. בנסיבות המלחמה והגטו, שבהן הפכו היעדים הפוליטיים שבהן החזיקו תנועות הנוער לבלתי ניתנים למימוש, פנו תנועות הנוער השונות לפעילות קהילתית בתחומי החברה, החינוך והתרבות. חלק ניכר מפעילויות אלה התנהל באופן מחתרתי. עם בוא הידיעות על הרצח ההמוני הפכו חלק מתנועות הנוער לגרעין שריכוז סביבו את ההתנגדות היהודית המזויינת נגד הנאצים.

יום הזיכרון לשואה ולגבורה

כ"ז בניסן הוא יום הזיכרון לשואה ולגבורה- יום שבו זוכרים ומנציחים את זכרם של שישה מיליון היהודים שנרצחו בשואה.

יום הזיכרון לשואה ולגבורה נקבע לראשונה על ידי הכנסת בשנת תשי"א- 1951 ונקרא אז "יום השואה ומרד הגטאות". בשנת תשי"ג- 1953, במסגרת חוק יד ושם, נזכר כ"ז בניסן בשמו הנוכחי- "יום הזיכרון לשואה ולגבורה". ורק בשנת תשי"ט- 1959, בעקבות מאבקם של ניצולי השואה, קבעה הכנסת בחוק את יום הזיכרון לשואה ולגבורה.

על פי חוק זה, ביום כ"ז בניסן נסגרים כל מרכזי הבילוי והבידור, וטקסי זיכרון מיוחדים נערכים בכל רחבי הארץ. עצרת הזיכרון הממלכתית לשואה ולגבורה מתקיימת בערב יום השואה ולמחרת בבוקר ב"יד ושם" בירושלים.

התאריך כ"ז בניסן מציין את מרד גטו ורשה. מאחר והמרד פרץ בערב פסח (י"ד בניסן), הועלו בכנסת תאריכים שונים שאינם קרובים מידי לחג הפסח, אך שייכים לתקופת המרד, וכך נבחר יום כ"ז בניסן.

פעילות לשכבות ד'ו'

"מסע בזמן"

מטרות הפעילות:

1. החניכים ילמדו על השואה.
2. החניכים יפגשו על שאלות ודילמות בשואה.
3. החניכים יכירו גבורות ומרד מסוג אחר- תנועות נוער, לימוד ותרבות.

מהלך הפעילות:

1. החיים לפני השואה

לפני השואה חיו היהודים בארצות שונות ודיברו שפות שונות. היו בהם חילוניים, ציוניים, דתיים, חסידים, מתנגדים, רפורמים, מסורתיים ועוד.
כדאי לפתוח בתחנה זו משום שהיא מתארת דברים שמוכרים כמעט לכל ילד- חגיגת יום הולדת, מעבר דירה, תפילה בבית הכנסת, כנסת. קריאת העדויות מקרבת אותנו אל הילדים.
ניתן להראות תמונות- "החיים היהודיים בפולין".

הפעלה:

מביאים לכל חניך דף וכלי כתיבה. על כל חניך ליצור את עצמו- במה הוא מוקף? ספורט, חברים, ריקוד, מוזיקה, טלוויזיה, משפחה, חיות, בית ספר, ישוב, טבע וכל מה שעולה על רוחו.
כמה מתנדבים מציגים את מה שהם הכינו.

עדויות שניתן להקריא:

"חברי הטובים היו שכני הפולנים. אהבתי לשחק איתם במחבואים. הייתי ילדה עליזה וחייכנית ידעתי לשיר ולדקלם המון שירים בפולנית. את כל השירים והדקלומים שכחתי לאחר שחיי השתנו. מלחמה קשה פרצה וילדותי הנפלאה אבדה". (חנה)

"אני אווה. נולדתי בהונגריה. לכבוד יום ההולדת שלי קיבלתי מאבי זוג נעלי עקב. עד עכשיו נעלתי רק נעליים שטוחות...מסבתא לואיזה קיבלתי שלוש פיגמות, ממחטות צבעוניות וממתקים. מדודה לילי, שרשרת זהב קטנה יפה. יומני היקר, בשרשרת זו אשא מכאן ואילך את המפתח הקטן, שבו אסגור אותך, שלעולם לא ייודעו לאיש סודותיי".

"נולדתי בפולין בעיר יפייפיה, על גדות נהר ויסלה. כשהייתי בן תשע עברנו לדירה גדולה ויפה עם חצר. היינו משפחה מסורתית בשבתות וחגים הייתי הולך עם אבא לבית הכנסת. אבא התפלל ואני שיחקתי עם חבריי על יד בית הכנסת". (מיכאל)

2. ציר זמן:

מכסים את האירועים בציר הזמן ומשאירים את השנים. שואלים את החניכים אם הם יודעים מה קרה בשנים האלה.

לחניכים הקטנים: נותנים כרטיסיות של האירועים והם צריכים לסדר אותם לפי הסדר.

האירועים המרכזיים:

- עליית הנאצים לשלטון- ינואר 1933
- פרוץ מלחמת העולם השנייה- ספטמבר 1939
- פתיחת הגטאות- אוקטובר 1939
- הפתרון הסופי- ינואר 1942
- סוף המלחמה- ספטמבר 1945

עדויות שניתן להקריא:

"בשנה שביקרתי את בית הספר העברי התרבו האיטורים על היהודים במאוד מאוד...היינו מוכרחים למסור את אופנינו למשטרה. מאז נסעתי בחשמלית לבית הספר, אבל יום או יומיים לפני גמירת הלימודים לשנה זו נאסר על היהודים לרכוב עוד בחשמלית אני הייתי מחויב אז ללכת רגלי לבית הספר וזאת ארכה כשעה וחצי. אף על פי כן הוספתי עוד ללכת בימים האחרונים לבית הספר כי חפצתי לקבל את תעודתי ולדעת אם עברתי לכיתה הבאה או לא. אז חשבתי עוד שאוכל לבקר אחרי ימי החופש שוב את בית הספר..."

"סירבתי לצאת מהבית אני לא מוכנה לענוד טלאי צהוב! לא אופיע בפומבי עם אות קלון יהודי! אני לא מוכנה שיראו אותי עם הדבר הנורא הזה. אם מישהו מבני כיתתי יראה אותי, אני אמות חשתי פגועה וכועסת על ששמו אותי למשל- ולשנינה, כדי להבליט ולהשפיל אותי. יהודייה או פושעת, מה ההבדל? האם יש הבדל בכוונות שלהם? האם יש הבדל בבושה ובחוסר הישע שאני חשה? חדלתי להיות יצור אנושי, והפכתי לחפץ." (ליוויה, בת 12, הונגריה).

3. חיי הגטו:

שואלים את החניכים:

- מה זה גטו?
- איך נראו החיים בגטו?
- איך הרגישו האנשים עם המעבר לגטו?

מפזרים תמונות של חיי הגטו, מבקשים מהחניכים לבחור תמונה אחת שהם הכי מתחברים אליה, שואלים חלק מהם מדוע בחרו את התמונה.

שואלים את החניכים, לפי התמונה שהם בחרו- מה לדעתכם היו הקשיים בגטו? נחוטר ביטחון- כל מה שמוכר לך נאבד וחוטר יכולת לדעת מה יקרה מחר, איבוד הפרטיות, השפלה, רעב, מחלות, צפיפות, מגבלות, שינוי במבנה המשפחה- הילדים הם אלה שלוקחים אחריות על המשפחה ודואגים לה, הם מברייחים אוכל, שומרים על האחים).

4. שמירה על האנושיות:

ניתן לעשות הצגה של ילד שמספר שהוא גנב לחם בשביל שיהיה לו מה לאכול, אבל יש אדם חולה ברחוב שצריך הרבה יותר ממנו את הלחם.

הילד מתייעץ עם החניכים מה הם חושבים שהוא צריך לעשות.

שואלים את החניכים:

- למה הילד רוצה לעזור לילד החולה?
- האם צריך לדאוג לאנשים גם כשנמצאים במצב הזה?
- מה לדעתכם הנאצים ניסו ליצור בין האנשים ובהילה בכך שיצרו את התנאים האלו בגטו?

עדויות שניתן להקריא:

"הגעתי למחנה כילד, הייתי בן 14 וחצי, אימי כבר לא הייתה בחיים, אימי נרצחה בשעת חקירה בגסטאפו. אבי היה עדיין בחיים. היינו עם אבי באותו מחנה, אבי חלה במחלת טיפוס. הוא היה במעין בית חולים שכמובן לא היה שם אפילו רופא, פשוט מקום לאנשים שגססו, ואני ראיתי איך שאבי גוסס לנגד עיני וידעתי שמתחת למזרן הקש שלו הוא מחזיק חצי כיכר לחם. הוא כבר לא יכול היה לאכול את הלחם הזה, הוא כבר לא אכל בכלל. ואני מאוד רציתי את הלחם כי הייתי מאוד רעב וכבר שלחתי את ידי לקחת את כיכר הלחם ואז הוא הביט לי בעיניים, הוא לא ידע מה אני עושה והבנתי שאם אני אקח את כיכר הלחם אני למעשה אומר לאבי, אתה כבר מת ולא יכולתי לעשות את זה..."
(רומן פריסטר)

"בזה אני מודה ברבים, לידיעת כל מעון אחד, שגנבתי את תלושי המזון של ראלף פופר ועל ידי כך גרמתי אי נעימויות גדולות לא רק לו, אלא לכל המעון.
אני מבקש סליחה, ממנו, מפרופסור אייזינגר המדריך ומכל המעון ומתחייב לכפר על עברתי על ידי עבודה ומאמץ מוגברים למען המעון".
(הצהרה ע"י נער בגטו טרזינשטט- כעונש).

5. תרבות בגטו:

הצגה:

מישהו שיצא עכשיו מהצגה מביא לחניכים דף עם מודעה על ההצגה. הוא מספר על הקשיים בגטו ובעיקר על כך שאסור שיגלו אותם. הם עושים הכול בהסתר, אם יתפסו אותם יהרגו אותם. הוא מספר על התרבות בגטו- חוגגים חגים ביחד, עיתון, בתי ספר, בתי תמחוי, יתמים, תנועות נוער. הוא מספר גם למה הם לוקחים את הסיכון ומקיימים את הדברים האלה- הבחירה בלחיות ולא רק לשרוד, לשמור על הנפש שלך ומי שאתה גם במצבים קשים.

שואלים את החניכים:

- למה הם סיכנו את החיים שלהם בשביל זה?
- הם באמת היו צריכים תיאטרון בשביל לשרוד? אז למה בכל זאת בחרו בכך?

מקום הצגת אופרת הילדים "ברונדיבאר"

אופרת הילדים "ברונדיבאר" נכתבה על ידי המלחין הצ'כי הנס קראסה, שנשלח לטרזין ונספה באושוויץ. האופרה הועלתה בגטו טרזין 55 פעמים בעליית הגג של הקסרקטין. רבים מן הילדים המשתתפים התחלפו לעיתים קרובות בגלל המחלות והשילוחים למזרח. ממשותפי האופרה נותרו בחיים ילדים מעטים. האופרה מועלית כיום לעיתים תכופות בישראל וברחבי העולם.

מאמר מתוך עיתון הנוער יודם- "המאמץ בהעלאת אופרת ילדים בגטו

"בעל תיבת הנגינה ברונדיבאר- אופרת ילדים אשר מוצגת עתה בפני הקהל של טרזין באין- ספור הצגות, לבטח ראויה להצלחה שבה היא זוכה. ...אני יכול לומר שהמאמץ שהיה דרוש להכנת האופרה לא היה קטן, ושלא היה קל להשתלט בתקופה קצרה יחסית של חודש וחצי על החזרות עם תזמורת בת עשרה נגנים, מקהלה בת ארבעים זמרים ועם עשרה סולנים, אף הם ילדים."

6. תנועות הנוער

אנטק מכנס את התנועה בגטו לשיחה. הגרמנים הולכים לפנות את הגטו ולשלוח את כולם למחנות השמדה. מה לדעתכם בתור תנועת נוער שאחראית לעתיד העם אנחנו צריכים לעשות? מחלקים לחלק מהחניכים כרטיסיות והם צריכים לשחק אנשים ולענות-

- **חוקה:** צריך להיאבק בהם! להראות להם מי אנחנו ולא להיכנע!
- **צביה:** חייבים למרוד! אל לנו ללכת כצאן לטבח.
- **יעקב:** אל לנו לעשות משהו. אם נמרוד הגרמנים יהרגו אותנו.
- **יוזף:** אבל כיצד נמרוד? הרי אנחנו רק בני נוער. אנחנו קטנים מדי בשביל לעשות משהו.

- **מרדכי:** אם אנחנו רואים את עצמנו כאחראים על העם אז איננו צריכים למרוד כי בחירה כזו תוביל למותם.
- **שרה:** כל אחד צריך לברוח ולהתחבא לבד. אם נפעל ביחד יגלו אותנו, יש סיכוי טוב יותר אם כל אחד ידאג לעצמו.
- **חנה:** אבל אין לנו נשק והם כה חזקים מאיתנו! אל לנו למרוד.

שאלים את החניכים:

- מה אתם חושבים שהם צריכים לעשות?
- למה למרוד?
- מספרים בקצרה על מרד תנועות הנוער בוורשה.

7. שיחת סיכום:

- אין הרגשתם לאורך כל המסע?
- באיזה דילמות נתקלו האנשים בגטו?
- לפי מה הם בחרו? למה? מה הניע אותם?
- מה מניע אתכם בבחירות שלכם?
- האם לדעתכם היו ילדים בגטו? האם ניתן היה לחוות ילדות בגטו?
- למה חשוב בכלל כל שנה לדבר על החיים אז?

פעילות לשכבות ז'ט'

מטרות הפעילות:

1. החניכים ילמדו על השואה של העם היהודי.
2. החניכים יכירו גבורות ומרד מסוג אחר- תנועות נוער, לימוד ותרבות
3. החניכים ייקחו אחריות על ידי מודעות ונקיטת עמדה.

מהלך הפעילות:

1. פעילות פתיחה:

מחלקים את הקבוצה ל-2 קבוצות כל קבוצה מקבלת כרטיסיות וצריכה להתאים בין התאריך למאורע.

- עליית הנאצים לשלטון- ינואר 1933
- פרוץ מלחמת העולם השנייה- ספטמבר 1939
- פתיחת הגטאות- אוקטובר 1939
- הפתרון הסופי- ינואר 1942
- סוף המלחמה- ספטמבר 1945

2. גוף הפעולה:

מחלקים את הקבוצה ל-4 קבוצות קטנות כל קבוצה מקבלת קטע מידע וצריכה לדבר על הקטע ולהציג אותו בפני הקבוצה. כל הקטעים הינם עדויות שנכתבו בגטו טרזין.

שאלות על הקטע:

- מה עניין אותך בקטע? למה התחברת?
- איזה ערך מועבר בקטע?
- האם זה הגיוני שישמרו על ערך זה תוך כדי מציאות הגטו?
- האם שמירה על ערכים אלו היא סוג של מרד? ולמה?

קטע מספר 1:

"בזה אני מודה ברבים, לידיעת כל מעון אחד, שגנבתי את תלושי המזון של ראלף פופר ועל ידי כך גרמתי אי נעימויות גדולות לא רק לו, אלא לכל המעון.
אני מבקש סליחה, ממנו, מפרופסור אייזינגר המדריך ומכל המעון ומתחייב לכפר על עברתי על ידי עבודה ומאמץ מוגברים למען המעון". (הצהרה ע"י נער בגטו טרזינשטט- כעונש).

4.2.44

אנו מודיעים לך שביום רביעי ה-9 לחודש זה, תתקיים ב14102 נטיעת העצים החגיגית בהתכנסות החברים מחר בערב צריך להודיע על הנטיעה. נחוצים 10 בני נוער כנציגים. חוץ מזה שני בנים בגילאים 12-14 יהיו הנוטעים. אנא שלח אותם מחר ללוטר פרויד. לשני הבנים ימסר טקסט קצר בעברית, ועליהם יהיה ללמוד אותו עד יום ד', לכן דאג בבקשה שיגיעו בנים מתאימים.

קטע מספר 2:

כבר בימים הראשונים לגטו הופרדו מגורי הילדים הגדולים יותר משל המבוגרים והוקמו חדרי נוער. בראש מעונות הנוער הועמדו מדריכים של תנועות הנוער החלוציות שראו בעבודתם המשך ישיר למעונות הנוער, לבתי ספר של עליית הנוער, לחוגי הלימוד בפראג ובברין ומגמתם הייתה אותה מגמה: להמשיך כאן בחינוך הכללי והציוני כהכשרה לארץ ישראל. בתוך התווה ובוהו של ההתחלות לא הייתה אפשרות של הוראה שיטתית והמדריכים העסיקו את הילדים כפי שהיו רגילים מעבודתם במועדוני התנועות: בצופיות, במשחקים, בשיחות, בהרצאות, בקריאה. בראש מחלקת הטיפול בנוער העמיד ייקף את גונדה רדליך, חבר הנהלת "מכבי הצעיר", בן 23, סטודנט למשפטים ולשעבר סגן מנהל ביה"ס של עליית הנוער בפראג, רזה וקטן קומה, באל שאיפות גדולות וכוח רצון איתן בהתאם לכך, מתמיד ובעל אמונה. לצדו של גונדה עבר פרדי הירש, שתחילה היה ממונה גם על ניהול הבניינים אך כעבור זמן מה, אחרי שהגיעו מספר הילדים ובני הנוער למאות ואחר כך לאלפים, עזב פרדי כל פעולה אחרת והקדיש את זמנו לטיפול בנוער, בעיקר בחינוך הגופני. גם גילם של שאר המדריכים נע בין עשרים עד עשרים וחמש שנה ולכן נהגו ההורים לקרוא למחלקת הנוער בזלזול "קלוקו-קראטיה", היינו שלטון הנערים.

קטע מספר 3:

הזקנים - סיסמת השבוע - נוער למען זקנים

אתם עדיין זוכרים את הימים, כאשר בחשמלית בפראג או בברין כמה מכם קמו כדי לפנות את מקומם לזקן, כאשר אמכם התכופפה, כדי להרים מטרייה או חבילה שנפלו מידיה הרועדות של אישה זקנה. אנחנו חיים בטרזין, עיר השוק השחור והגניבות, בעיר שבה מנצח החזק ביותר, בגטו שבניו טבעים קווי יצרים קדומים, מאבק על תוספת מזון, על מקום בתור הממתינים לארוחת צהריים, לחלוקה של בגדים או נעליים, במרפאת רופא שיניים...בטרזין חיים עתה כמה אלפי זקנים וזקנות מאגרמניה. הם חיים כאן לא רק בגטו אלא גם בסביבה זרה להם וגם - נהיה גלוי לב - עויינת להם, ברעב, בתנאי מגורים מחרזים, בחולי ובגעגועים ומכאן צמחה מרירותם, עצבנותם, חשדנותם, הנטייה לריב על דבר מה של מה בכך. אי שם בפולין חושבת סבתא זקנה, חולה, רעבה, זנוחה על אמכם. הבא נביט במבט חם של ילדותינו, בחיור מלבב של נעורנו נתמור בכוח בגרותנו בזקנים מאגרמניה, חולים, רעבים, עזובים לנפשם. (פקה - יוסף שטיאסני)

(נכתב בגטו שרזינשטאט, שם התקיימו משמרות של נוער למען הזקנים).

קטע מספר 4:

לפני צהריים חורפי קר ואני עם שולינה חוזרים מהנובר 609Q פתאום אנחנו רואים שתי עגלות מלאות תפוחי אדמה וסביבן מלא ילדים ומבוגרים. לשנינו אותו הרעיון למה אם נשלייז כמה תפוחי אדמה? מיד ניגשנו למלאכה. אני מצד אחד ושולינה מצד שני מתקרבים לאט עד לעגלה. רק תפסנו תפוח אדמה אחד, וכבר נשמע קול צרוד "אתה! לך מהעגלה!". אני נרתע, תופס כ-3 תפוחי אדמה ומסתלק במהירות גם שולקה תפס אחד. כך שלייזנו עד שזה נמאס לשולקה והוא הלך הביתה. שלייזתי מלוא הכיסים תפוחי אדמה וטסתי הביתה. ברגע שהבנים ראו אותנו מוציאים את תפוחי האדמה מהכיסים, התחשק לכולם לצאת לשלייז. נוצרה קבוצת שלייזרים והלכנו. ליד העגלות כבר עמדו המוני אנשים ושני אוידי גירשו אותם בשצף קצף. אבל ברגע שאיש האוידי רדף אחרי אחד, מיד שלייזו בצד שני במרץ. לוש היה נועז מאוד ושלייזי המון תפוחי אדמה. ברגע שאיש האוידי הסתובב, זינקתי מתחת לאדמה, אבל כאן הוא הסתובב שוב, תפס את הכובע שלי והרביץ לי בו על הראש. הוא מאיים עלי לקחת אותי למשטרה. אבל אני משתחרר מידי ומחכה.

המשך יבוא

הרב רט גרוטה

שלייז- בגטו הבחינו בין "שלייזי"- גניבה מרכוש הכלל, שהייתה מותרת מבחינה מוסרית בתנאי שלא תפסו אותך, לגניבה מחבר לחדר או לעבודה, שהייתה פסולה מכל וכל. המילה סלויז בצצית פירושה "סכר". זה השם שניתן למבנה אליו נשלחו האנשים שהגיעו לראשונה לגטו. שם הם נאלצו לפתוח את מזוודותיהם והגרמנים להחזיר מרכושם מה שרצו.

3. לאחר העבודה בקבוצות כל קבוצה מספרת את הקטע שלה, ודברים שעלו בשיחה הקבוצתית

4. מה קורה היום ומה תפקידנו?

עושים משפט שבו צריך להחליט האם ממשיכים לקיים את יום השואה. מחלקים את הקבוצה

לבעד/נגד/שופטים. את הדיון ניתן להמשיך ל-2 כיוונים בהתאם לקבוצה:

- **מצב הניצולים בארץ היום-** מה המחויבות שלנו כתנועת נוער וכאזרחים במדינה כלפי ניצולים?
- **רצח עם המתרחש בימינו-** דרפור, סוריה. האם חלק מתפקידנו וחובתנו לזכור הוא על מנת שעמים נוספים לא יסבלו מדבר דומה? האם תפקידנו לצעוד במקרים אלו בניגוד לעולם שלא צעק במלחמת העולם השנייה?

פעילות לשכבות י-יב'

מטרות הפעילות:

1. החניכים יחשפו לרצח העמים במאה העשרים, ולרצח העמים המתרחש בימינו.
2. החניכים ייקחו אחריות על ידי מודעות ונקיטת עמדה.

מהלך הפעילות:

1. פתיחה:

- תולים ברחבי החדר מידע וקטעי קריאה בנושא השואה.
  - כל חניך צריך לבחור קטע אחד שהכי עניין אותו/שהוא הכי התחבר אליו.
2. במליאה כל חניך אומר מה הוא בחר ולמה.
  3. מכינים תפאורה בחדר פעילות, ותולים חבל תלייה במרכזו. נותנים לחניכים להסתובב בדממה בחדר או לעמוד במסדר (תלוי במידת הריכוז שלהם). חשוב להגיד להם שהנושא רציני ואסור להם לדבר. אם המדריך נוגע בהם עליהם להתיישב. מקריאים את הקטע "התליין" (נספח א').

4. דיון לאחר הקראת הקטע:

- מה הרגשת כאשר שמעת את הקטע?
  - מה אתה היית עושה במצב זה?
  - האם שואה כזו יכולה להתרחש שוב?
5. הקראת קטעים מתוך "לשם מה כל זה?" (נספח ב') אודות המשמעות המעשית של יום השואה.
  6. דיון:
    - מה האחריות שלנו כעם שעבר את השואה?
    - האם אנחנו יכולים לתת לדברים לעבור לידנו כמו שהשכנים של הגטאות והמחנות עשו? כפי שהעולם עשה?

נספח א'

התליין

באותו לילה ראינו בתדהמה, שעמוד התלייה
גדל ועלה.
הוא היה עכשיו רחב במקצת,
השלישי שהוא לקח, כך שמענו איזה איש
מספר,
כרגיל היה עוד אחד מפר.
ואז התליין שאל ומה לכם אם יהודי נועד
לתלייה
ואנחנו קראנו "זה הוא ששירת אותך נאמנה?"
התליין המשיך מחייך...
לאיש הרביעי היה עור שחור כמו פחם
והתליין צחק "זה רק שחור שמואשם"
ואחריו באו החמישי והשישי
ואנחנו צעקנו שוב: "התליין, התליין, האם זהו
האיש?"
והתליין ענה בבוז אדיש "זה רק ניסוי כדי
לבדוק אם פתח המלמדת יותר גמיש".
ואז הפסקנו לא שאלנו עוד, ותליין ספר את כל
הקורבנות
עמוד התלייה הלך וגבה ככל כפליים
הצדדים נפתחו לרווחה וכיסו את החצר כולה.
ואז בעיר עבר התליין וקרא לתוך רחובות
ריקים- **את שמי!** והיבטתי אל עמוד התלייה
המיתמר בגובה אלף מדרגות וחשבתי שאין עוד
בעיר את מי לתלות
ולכן קרא לי התליין- לעזור לו בפירוקו של
המתקן. והלכתי מלא ביטחון ותקווה, שהנה קץ
לטבח ולזוועה.
הוא חייך אלי בעיני הבוהקת- כשירדתי אליו
דרך העיר השוקטת, וגמיש ומתוך כף הדוב
היה בידיו החבל הצהוב.

אל עירנו בא התליין
ריחו זעק: דם, להבה והוא כמו רודן
הוא צעק ברחובותינו ללא יוהרה
ובחצר בית הדין את עמוד התלייה הקים.
ואנו שואלים, מי הפושע?
מה היה פשעו, מדוע ולמה התליין יחרוץ את דינו?
ולמרות שהיינו תמימים, בפחד עברנו ליד עיני עופרת של המון,
עד שאחד צעק: "התליין!! בשביל מי הקמת את עמוד התלייה?"
בעיני העופרת שלו הייתה קריצה
במקום לענות- הייתה בפיו חידה:
מי ששירת אותי נפלא ונאמנה
הוא יזכה בחבל... ויתלה על עמוד התלייה
ואז הוא ירד ואת ידו שם...
על איזה איש שבא לו מאי שם...
ואנחנו נשמנו לרווחה, כי צערו של איש אחר בידי התליין-
הייתה בשבילנו הקלה.
על עמוד התלייה, על דשא בית הדין
בנו של הדוקטור את ראשו הרכין
ואנחנו פנינו לו דרך, ואיש לא דיבר מתוך יראת כבוד
מפני גלימתו של התליין והפחד מהבאות
למחרת השמש הסתכלה ברוך על גגות הרעפים וחנויות הרחוב
והתליין עמד זיקוף כהרגלו והחבל הצהוב מתוח בידו
ועיניו כעופרת ולסתו כתער ופניו נראים כיודעי כל דבר
ואנחנו צעקנו "התליין לא הסתפק בזה של אתמול?"
ואז החרשנו ועמדנו נדהמים, אולי לא בשבילו את עמוד התלייה הקים?
הוא צחק כאשר הסתכל עלינו
אתם חושבים שאקים את כל זה בשביל אדם בודד
ואז אל תכנו בא התליין ושם את ידו על הזרוע של ההוא
ואנחנו נרתענו בתוך התווה
ופנינו לו דרך ואיש לא אמר מילה
מתוך אותה הפחד ומפני הכבוד לגלימה.

ואז בחיור של פקודה הוא שם את ידו על ידי החמה.
"רימית אותי תליין" זעקתי לו בפנים.
"מתקן התלייה הזה נועד לאחרים!!!"
אני אינני העוזר שלך זעקתי מרה
שיקרת לי שקר תועבה.
ואז הוא קרץ בעין העופרת
שיקרתי? רימיתי? הוא שאל וגם אמר
לא אני, כי עניתי לך ישר.

כל שאמרתי אמת לאמיתה ותאזין עכשיו במקומך
מתקן התלייה הזה נבנה רק בשבילך,
כי מי שירת אותי יותר בנאמנות?
עם תכונות של פחדן- והתעסקות רק בעצמך?
ואז הוא שאל: והיכן האחרים שיכלו לעשות ושתקו?
זעקתי "הם מתו, נרצחו, על ידך הם ניתלו!"
הם נרצחו בנועם- קרא התליין
הראשון הזר והשני היהודי

לא עשיתי יותר ממה שאתם הרשתם לי

לא עשיתי יותר ממה שאתם הרשתם לי

תחת צל הקורה האימתני עמדתי אני כולי לבדי
והתליין תפס וקשר אותי

ואיש לא העז לצעוק "תפסיקו" לטובתי

ואיש לא העז לצעוד "תפסיקו" לטובתי

נספח ב'

לשם מה כל זה?/ צור טאוב וצוות פרויקט אגורה

מידי שנה אנחנו עוצרים ליום אחד על מנת להזכיר לעצמנו אודות אחד המאורעות השפלים ביותר בהיסטוריה, שביצעו בני אנוש. מאורע אשר נוגע לכל אחד מאיתנו מפני שאנחנו, העם היהודי, היינו הקורבן העיקרי שלו. אם נעצור לרגע ונשאל את עצמנו, מדוע אנחנו מזכירים לעצמנו אירוע שכזה מידי שנה, מדוע אנחנו מפסיקים את החיים, מדוע במשך יום שלם מזכירים לנו זיכרונות נוראים ביותר שמזעזעים אותנו עד עמקי נשמתנו. אם נתהה לרגע על שאלה זו נגלה שהתשובה שלה אינה מובנת מאליה.

אם יום השואה היה נועד אך ורק בכדי להיזכר בעבר אז לא היה בו טעם כלל. יתרה מכך, זה היה עשוי לגרום לנו להיות תקועים בעבר, בהרגשת שנאה לעם הגרמני או הרגשת שנאה לעולם, שאולי לא עשה מספיק כדי למנוע את השואה.

יש משהו אחר. יש סיבה אחרת בגללה אנו נזכרים מידי שנה במה שקרה. סיבה שבגללה אסור לנו לשכוח מאורע זה לעולם. סיבה שנחרטה כזעקה בליבותיהם של כל אדם שניצל מן התופת: "לעולם לא עוד!".

אף פעם לא ניתן למאורע כזה להישנות. לא לנו ולא לשום עם אחר בשום מקום בעולם. אני מאמין שבתור יהודים, אלו שחוו על בשרם את בשואה, אלה שידעו יותר מכולם את עוצמת הסבל, את האטימות של הרשע, חובה מצפונית שלנו היא להיות הראשונים שיעמדו למנוע את כל הישנות של זוועות אנושיות מסוג זה בכל מקום על פני כדור הארץ.

לשמחתנו כיום אנו חיים במדינה משלנו, מודרנית ומשגשגת. יש לנו את האפשרות ואת הברכה, להתלונן על צרות קטנות בהרבה, אך מכאן מתחילה הסכנה של השכחה. השכחה שתהפוך אותנו לאטומים ואדישים. השואה שלנו הסתיימה ב-1945, אך בשנים שחלפו מאז ואפילו בימינו השואה קמה מחדש לתחייה בצורה של זוועות אנושיות רבות שלא יביישו אפילו את הצורך הנאצי. אני מאמין שמחובתנו לדעת על קיומן, ולעשות לפחות את המעט שביכולתנו של כל אחד מאיתנו, על מנת שלא נהיה כמו אלו שראו את הזוועות ושתקו.

ייתכן שאין ביכולתנו בתור פרטים לעשות הרבה עבור הפסקת הזוועות שמתרחשות באפריקה, אך עדיין ביכולתנו לעשות הרבה מאוד. לישראל הגיעו ומגיעים פליטים וניצולים רבים מאזורים עקובי דם ומלחמות באפריקה, כגון חוף השנהב, רואנדה, דארפור, אריתריאה, קונגו ועוד. רבים מאנשים אלו ראו את משפחותיהם נרצחות אל מול עיניהם. אנו שהיינו שם רק לא מזמן יודעים מה עבר עליהם. הפליטים המגיעים לישראל, לרוב נכלאים במעצר. אלו ששוחררו מוצאים עצמם ללא הכוונה וטיפול, ללא קורת גג ותנאי מחייה בסיסיים. ביכולתנו לעזור להם להשתקם ולהתחיל חיים חדשים, כל אחד מאיתנו יכול לעשות קצת, אם זה בתרומה של מזון, ציוד, תמורה כספית, אם בהתנדבות, אם בחתימה על עצומה, ואם בהעברה הלאה של מכתב זה על מנת להעלות את המודעות בציבור. ביחד זה הרבה.

ישיבת צוות הדרכה בנושא

מטרות:

1. הצפה רגשית בכל הקשור לאירועי יום השואה.
2. בחירת נושא לטקס ובניית פעולות.

מהלך הישיבה:

1. "גרפיטי"- לצפות מראש את הקיר בנייר עיתון ועליו לכתוב משפט או שניים, שרלוונטים לנושא (בכדי לעורר את המדריכים). כל מדריך מקבל טוש/מכחול/ספריי ועליו לכתוב משפטים/הגיגים/מילים שקשורות ליום השואה.
2. יושבים במעגל ומנסים לחלק את שכתבו לקטגוריות או לנושאים.
3. בחירת נושא- בוחרים נושא מתוך הנושאים שעלו ודנים באיזה מסר חשוב להעביר? מה חשוב לי להעביר ביום השואה.

דגשים לחדר נושא:

- ריטואל קבוע מחבר לנושא של יום הזיכרון והזיכרון הקולקטיבי.
- הנושא של חדר הנושא צריך להיבנות בצורה משמעותית ומתאמת לחניכים.
- הנושא חייב להיות משמעותי ומובן למי שמכין את חדר הנושא.
- יש חשיבות למסר שיהיה בעל תוכן אנושי הומאני ושיהיה לו היבט ערכי.

דגשים בבניית טקס

א. הערות כלליות:

בעריכת הטקס חייבים לשים לב לדברים הבאים:

- מקום ותנאים טכניים.
- זמן הטקס.
- גיל הצופים ומספרם
- גיל המשתתפים ומספרם

ב. תכנית הטקס:

תכנית הטקס צריכה להתבסס על נושא ציר אחד. שילוב נושאים רבים מקשה על הצופה לעקוב אחר הטקס, להבין את תוכנו ולהתייחס אליו מבחינה רגשית לכן, כל קטעי הקריאה, השירה וההמחזה צריכים להוות מעין פסיפס, המרכיב בסופו של דבר את התמונה, על פי הנושא המרכזי שנבחר מראש.

ג. תפאורה:

התפאורה צריכה לשקף ולייצג את נושא הטקס. כגון:

- תמונות מתחלפות על גבי מסך, בהקשר לנושא הנבחר או לחלופין תמונות תלויות
- בד שחור ברקע הבמה.
- טלאי צהוב
- גדר תיל.

להלן מבחר נושאים לטקס:

- הגטו- החיים בצל המוות (להתמקד בגטו אחד).
- הילד היהודי בשואה.
- סיפור דמות- להתמקד בדמות אחת, כגון: יאנוש קורצ'אק, אנה פרנק וכו'.
- חסידי אומות עולם.
- דילמות מוסריות במציאות הלא נורמלית